

Conferentieverslag Onderwijs Research Dagen 2018

Author(s)

Wellner, M.J.H.; van Meegen, M.M.E.; Griffioen, D.M.E.; Daas, S.R.; Kok, M.; Nak, Jason; Kesselaar, C.P.; van Berlo, L.C.J.; Groen, Aron

Publication date

2019

Document Version

Final published version

Published in

Pedagogische Studiën

[Link to publication](#)**Citation for published version (APA):**

Wellner, M. J. H., van Meegen, M. M. E., Griffioen, D. M. E., Daas, S. R., Kok, M., Nak, J., Kesselaar, C. P., van Berlo, L. C. J., & Groen, A. (2019). Conferentieverslag Onderwijs Research Dagen 2018. *Pedagogische Studiën*, 95(4), 293-301.
<http://pedagogischestudien.nl/search?identifier=681270>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

1 Inleiding

De 48^e editie van de Onderwijs Research Dagen (ORD) werd onder toezicht van de Vereniging voor Onderwijs Research (VOR) afgelopen jaar op 13, 14 en 15 juni in Nijmegen georganiseerd door de Radboud Universiteit, het Radboud UMC en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Gedurende drie dagen kwamen onderzoekers, onderwijskundigen en beleidsmakers bijeen om kennis uit te wisselen met als centraal thema *Ondersteboven van onderwijs*. Er waren ruim 240 bijdragen, variërend van paperpresentaties en symposia tot rondtafelgesprekken en posterpresentaties. Nieuw dit jaar was een veertiental presentaties in alternatieve vorm waarin vooral een (inter-)actieve inbreng van bezoekers werd gevraagd. De congresbijdragen waren ingedeeld in 10 thema's, parallel aan de VOR-divisies, zoals *Beleid & Organisatie*, *Hoger Onderwijs en Leren & Instructie*. Op de website van de VOR (<https://www.vorsite.nl/nl/content/divisies>) staat een overzicht van alle divisies.

2 Trots op onderwijskunde

De ORD2018 opende met een keynote van voormalig VOR-voorzitter Volman (Universiteit van Amsterdam), met als inhoudelijk thema gepersonaliseerd leren. Zij gebruikte dit thema om haar visie op de positionering van de onderwijswetenschappen te belichten. Volman betoogde dat de onderwijswetenschappen traditioneel vanuit micro-, meso- en macroperspectieven het onderwijs bestuderen. Met microperspectief wordt het perspectief van de leerling of student, de docent en de les bedoeld. Het mesoperspectief is dat van de school, de studierichting, de faculteit of de onderwijsinstelling, ofwel dat wat het microniveau overkoepelt en verbindt,

zoals innovaties op schoolniveau die hun weerslag krijgen in de onderwijspraktijk. Het macroperspectief tenslotte gaat over nationaal en internationaal beleid en overkoepelt de micro- en mesoperspectieven via onderwijsstelsels en –systemen.

Volman positioneerde deze drie perspectieven naast de opmars van het onderzoek naar breinleren en het gebruik van big data. Deze beide systemen maken volgens Volman onder andere opmars omdat ze een eenvoudiger verhaal kunnen vertellen, ze onderzoeken 'leren' contextarm. Het breinleren reduceert het leren van individuen tot een meer klinisch perspectief op leren, waar de complexiteit van de leeromgeving wegvalt. Ook de big-databenadering van leren vereenvoudigt de werkelijkheid doordat de specifieke leeromgeving van individuen vervalt in de grote getallen. Dus bij brein en big data valt de leeromgeving weg. Beide bestuderen wel 'leren' maar geen 'onderwijs'. Het bestuderen van onderwijs is de taak van de onderwijskunde.

Volman betoogde dat het belangrijk is om het micro-, meso- en macroperspectief niet als losstaand te zien, maar juist onderling te verbinden in onderzoek. Daarbij kunnen onderwijswetenschappen de verbinding zoeken met andere disciplines die in micro-, meso- en macroperspectieven denken en werken. Verder zijn de onderwijswetenschappen essentieel om de inzichten van breinleren en big data bruikbaar te maken voor de onderwijspraktijk. De onderwijspraktijk is immers in essentie contextrijk en het zijn de onderwijswetenschappen die de vertaalslag kunnen maken naar die context. Om de verbinding tussen onderzoek en onderwijspraktijk te kunnen leggen is het volgens Volman belangrijk dat onderwijskundig onderzoekers nadenken over de praktijkgerichtheid

van hun onderzoek. Het is niet alleen belangrijk om te onderzoeken wat al gerealiseerd is, maar ook om oplossingen te helpen bedenken en visionair te zijn. Ook moeten onderwijskundigen volgens Volman investeren in nieuwe methodologieën die passen bij onderwijs als complexe sociale praktijk. De onderwijswetenschappen moeten terug naar de kern van micro-, meso- en macroperspectief, betoogt Volman, en gericht zijn op het onderzoeken van onderwijs als complexe sociale praktijk.

3 Student Engagement en Learning Gain

Impliciet onderstreepte Kandiko Howson, in haar keynote in het divisieslot Hoger Onderwijs, het betoog van Volman over het belang van de verbinding tussen micro, meso en macroperspectief. Kandiko Howson is senior lector en academisch hoofd 'Studentengagement' aan het King's College in Londen. Zij onderzoekt verbanden tussen studentbetrokkenheid en leerwinst in het hoger onderwijs in internationaal perspectief. In haar lezing liet ze de complexiteit zien van zowel het begrip student-betrokkenheid als van leerwinst. Zaken als betrokkenheid bij extra-curriculaire activiteiten maar ook studiesucces vallen onder de eerste. Het meten van leerwinst is vooral complex door interdisciplinaire verschillen: hoe meet je eenduidig leerwinst in opleidingen met heel verschillende kenmerken? Kandiko Howson ging in op diverse meetinstrumenten en parameters die op dit onderzoeksterrein ingezet worden, maar liet vooral zien dat het meten en bevorderen van student-betrokkenheid maatregelen en inzet vraagt op zowel student-, als instellings- en landelijk niveau; oftewel op micro-, meso- en macroniveau.

van de ORD sessies. Hierbij vragen wij ons af in hoeverre de verschillende perspectieven vertegenwoordigd zijn binnen de bijdragen.

4.1 Micro

Het microperspectief bleek het meest vertegenwoordigd in de sessies waaraan wij deelnamen. De bijdragen binnen het microperspectief hadden de volgende thema's: studiesucces en docentontwikkeling, onderzoekende houding, kwaliteiten van docenten, feedback, differentiatie, diversiteit, talenten stimuleren en methodologie.

Studiesucces en docentontwikkeling

De eerste bijgewoonde sessie binnen het microperspectief is het symposium georganiseerd door Van der Zanden (Radboud Universiteit) over de rol van studiekeuzeprocessen in de transitie van secundair naar het tertiair onderwijs. Hierin werd ingezoomd op de relatie tussen studiekeuzeprocessen en studiesucces. Verschillende keuzemotieven maar ook redenen om te blijven of juist te switchen van studie waren in kaart gebracht. Belangrijk resultaat in dit onderzoek was dat welbevinden een voorspeller vormt van studiesucces. Kritisch kunnen denken blijkt ook aanjager te zijn van studiesucces. Kritisch denken kan alvast in het voortgezet onderwijs ontwikkeld worden door onderzoek een plek te geven in het curriculum. Zo leverde dit symposium grondwerk voor een soepeler overgang tussen secundair en tertiair onderwijs.

Het onderzoek *Loopbaanperspectieven voor leraren in het voortgezet onderwijs* uitgevoerd door Boogaard, Snoek en collega's (Kohnstamm Instituut en Hogeschool van Amsterdam) richtte zich op de vraag of en hoe niet-lesgevende rollen van leraren bijdragen aan hun loopbaanperspectieven. Niet-lesgevende rollen zijn bijvoorbeeld mentoraat of dyslexie-coördinatie. Uit de resultaten bleek dat leraren tevreden zijn over genoemde rollen en de ontwikkelmogelijkheden die deze hen bieden, ook op gebied van hun loopbaan. Het bleek moeilijk voor docenten hun expertise, opgebouwd in deze rollen, mee te nemen naar andere scholen. Boogaard, Snoek en collega's stelden dat wanneer deze uitwisselbaarheid tussen scholen verbetert, dat ten

4 Micro-, meso- en macro in de parallelsessies

Aan de hand van de door ons bijgewoonde sessies bespreken wij hierna, ingedeeld in micro-, meso- en macroperspectief, de inhoud

goede komt aan de professionaliseringscultuur en de beroepstevredenheid onder leraren. Dit vraagt onzes inziens om goede verbanden tussen de leraar (micro) en de school en scholen onderling (meso). Daarbij heeft dit onderzoek volgens de onderzoekers implicaties voor het macroperspectief: het lerarentekort vraagt immers om inzichten die leiden tot beleid dat de aantrekkingskracht van het beroep van leraar kan bevorderen.

Binnen dezelfde parallelsessie vond ook een paperpresentatie plaats door Los (NHL Stenden Hogeschool) getiteld *Ervaringen en opvattingen van docenten over 30 jaar probleemgestuurd onderwijs (PGO) bij Stenden*. Onder docenten is onderzocht hoe men PGO ervaart vanuit de vraag hoe dit onderwijsconcept levend kan worden gehouden. Van belang hiervoor bleek dat docenten een eenduidige opvatting hebben over wat het concept PGO inhoudt. Dit vereist afstemming en doorontwikkeling op schoolniveau, zodat op microniveau de docent uit de voeten kan met PGO. Bovenstaande bijdragen hadden als gemeenschappelijke focus het succesvol functioneren van student, leraar of onderwijsconcept; oftewel studiesucces en docentontwikkeling.

Onderzoekende houding

Hierna volgt een bespreking van bijdragen over een onderzoekende houding binnen het microperspectief. Borst-Jeurissen (Open Universiteit) ging in haar posterpresentatie in op de ontwikkeling van de onderzoekende houding in lerarennetwerken binnen het primair onderwijs. Uit dit onderzoek bleek dat netwerkdeelname de onderzoekende houding positief beïnvloedt. Ook Thielen en Geldens (Kempelonderzoekscentrum) deden onderzoek naar het onderzoekend vermogen van leraren in primair onderwijs. Hun resultaten lieten zien dat onderzoekend vermogen zeker geen eenduidig begrip is maar verschillende dimensies omvat, waarvan een onderzoekende houding er één is.

Ook de onderzoekende houding van studenten bleek onderzocht en wel in één van de papers in het symposium van Griffioen (Hogeschool van Amsterdam) *Integrale benadering van onderzoek in het onderwijs: op zoek naar een empirische basis*. Uit een

survey onder bachelorstudenten van de Hogeschool van Amsterdam bleek dat met name de onderzoeksattitude van studenten bepaald of zij de intentie hebben om in hun latere beroepspraktijk onderzoeksgerelateerd gedrag te laten zien. Binnen dit symposium kwamen op het thema onderzoeksintegratie in de hogeschoolpraktijk ook het meso- en macroperspectief aan bod, waarover later meer.

Onderwijsonderzoek en de onderzoeken-de houding kwamen terug in de keynote van Bransen (Radboud Universiteit Nijmegen). Hij bepleitte erkenning van de specifieke context in onderwijsonderzoek, dat zich meer zou moeten richten op toepasbare kennis in plaats van op generaliseerbare wetmatigheden. Om (onderzoeks-)kennis in het onderwijsproces geïmplementeerd te krijgen is volgens Bransen een onderzoekende houding nodig van een onderzoeker die niet op afstand staat van de praktijk, maar juist actor is in die praktijk, dus de onderwijsgevende zelf. Volgens Bransen is onderzoek veel meer een houding dan een wetenschappelijke methode en het moet zich volgens hem toeleggen op het zichtbare; niet op niveau van het brein noch op het niveau van big data. In zijn betoog bracht Bransen de noodzaak van verbinding tussen onderzoek en onderwijs sterk naar voren maar dat onderzoek beperkte zich in zijn pleidooi tot het microperspectief van de onderzoekende docent.

Kwaliteiten van docenten

De moeilijke verbinding tussen generaliseerbaarheid en toepasbaarheid, die Bransen al aanhaalde, werd breed bediscussieerd bij de paperpresentatie door Dobbelaer (Universiteit Twente). Hier stond de vraag centraal of er overeenstemming is tussen leraren, leerlingen en experts over wanneer een les goed is. Met 'experts' werden hier getrainde observatoren bedoeld. De resultaten lieten zien dat de drie groepen behoorlijk verschillend beoordelen: er waren geen of slechts matige correlaties tussen de groepen lesbeoordelingen te zien.

Een andere kwaliteit van docenten is leiderschap. Dat kwam aan de orde in een rondetafelgesprek over het onderzoek naar leiderschap van beginnende leraren van Meirink

(Universiteit Leiden). Hier kwamen percepties op de leiderschapsrol van zowel starters als leidinggevendenden naar voren. Het innemen van een leiderschapsrol door starters vraagt ruimte en vertrouwen van hun leidinggevendenden, in plaats van hiërarchie, en dit bleek nog niet altijd gebruikelijk binnen scholen.

Janssen (Universiteit Utrecht) presenteerde haar paper *Kritisch denken doceren kun je leren!?* over de ondersteuning van hbo-docenten in zowel hun eigen vaardigheid als hun didactiek op het terrein van kritisch denken. De nadruk lag hierbij op onbevooroordeeld redeneren als dimensie van kritisch denken. De resultaten lieten zien dat kritisch denken wel te trainen is, maar dat transfer naar ongetrainde dimensies nauwelijks plaatsvindt. De didactiek van kritisch denken blijft, ook na docenttraining, complex.

Feedback

Als vierde onderwerp binnen het microperspectief volgen nu weergaven over het geven en verwerken van feedback. De paperpresentatie van Filius (Universitair Medisch Centrum Utrecht) ging over het stimuleren van diep leren in Small Private Online Courses (SPOCs) middels peerfeedback onder studenten. Uit deze studie bleek dat feedback in dialoogvorm tussen peers leidt tot kritisch denken, doorvragen en diep leren. De feedback bleek minder verdiepend wanneer deze van docenten kwam, omdat studenten de feedback dan eerder aannemen in plaats van kritisch benaderen. Aansluitend binnen dezelfde sessie kwam Van Blankenstein (Universiteit Leiden) aan het woord over de vraag of studenten betere feedback geven na het observeren van feedbackvoorbeelden. In dit onderzoek zijn twee manieren van trainen van feedbackvaardigheden bij pedagogiekstudenten met elkaar vergeleken, namelijk het observeren van goede voorbeelden van feedback en het zelf oefenen van feedback geven. Het observeren van goede voorbeelden leidde op korte termijn wel tot het geven van meer feedback aan studenten maar lange termijn effecten bleven hier uit.

Ook het onderzoek naar digitaal ondersteunen van (peer-)feedback bij Fontys Hogescholen van Quadackers en collega's paste in

dit kader. Bij deze alternatieve presentatie vormden de experimenten met digitale (peer-) feedbacktools voor studenten de aanleiding tot discussie. Vooral ging het om de vraag of peerfeedback vraagt om docentmenging of juist 'van studenten' is. De aanwezigen waren het er over eens, dat docentmenging bij peerfeedback nodig is, maar in welke mate, dat bleef de vraag. Ook kwam naar voren dat opleidingen zo van elkaar verschillen, dat ze om verschillende feedbacktools vragen.

De rol van studenten binnen hun eigen feedbackproces werd aangehaald in het symposium met als overkoepelend thema: *Op een andere manier kijken naar feedback: de student centraal*. In de studie door Van de Walle van de Geijn (Avans Hogeschool) werden bevorderende en belemmerende factoren bij het geven van feedback uit de literatuur vergeleken met de praktijk van verpleegkundestudenten en hun werkbegeleiders. Daarvoor werd gebruik gemaakt van negen focusgroepen. Middels template-analyse zijn factoren geïdentificeerd en vergeleken met de uit de literatuurstudie voortkomende factoren. De onderzoeker concludeerde dat een open en lerende houding van studenten en begeleiders belangrijk is.

Sluijsmans en collega's (Hogeschool Zuyd) bekeken welke factoren bijdragen aan feedback-zoekend gedrag van studenten. De resultaten toonden dat het type doeloriëntatie (bij een mastery-doeloriëntatie wil iemand zich ontwikkelen ten opzichte van zichzelf; bij een performance-doeloriëntatie juist ten opzichte van de ander) een voorspeller is van feedback-zoekend gedrag. Daarnaast bleek de aanwezigheid van een diepe leerstrategie, waarbij de student de essentie van de leerstof begrijpt en kan gebruiken in nieuwe situaties bepalend te zijn voor de mate waarin feedbackzoekend gedrag aanwezig is bij studenten. De discussie met de zaal spitste zich hier toe op de vraag hoe in de praktijk feedbackzoekend gedrag positief te beïnvloeden is. Daarnaast werd er binnen het symposium ingezoomd op de impact en cognitieve belasting van verschillende manieren van schriftelijke feedback. Onderzoeker Dirx (Open Universiteit) gebruikte hiertoe als methode eye-tracking bij studenten.

Differentiatie

Een ander belangrijk thema binnen micro-onderwijsonderzoek was differentiatie. In het symposium *Effectiviteit, complexiteit en diversiteit van differentiatie* van Keuning (Universiteit Twente) kwam een literatuurstudie over effecten van adaptieve instructie in het voortgezet onderwijs aan bod. Uit de geanalyseerde literatuur bleek dat met adaptieve instructie met methoden als scaffolding en het werken met niveaugroepen positieve effecten op leerlingprestaties kunnen worden bereikt. De volgende bijdrage had tot doel meer kennis te ontwikkelen over differentiatiemethoden, want deze ging in op de kennis en vaardigheden die nodig zijn voor differentiëren en welke factoren differentiëren complex maken. Lesobservaties en interviews met expert-leerkrachten op het gebied van differentiatie resulteerden via consultatie van een externe groep onderwijskundigen in een set van vijf principes van differentiëren. Daarbij gaat het er volgens de onderzoekers vooral om dat keuzes in het adaptieve onderwijsaanbod beredeneerd en doordacht zijn door de leerkracht. Het laatste paper in dit symposium ging over de mate waarin leerkrachten differentiëren in het bieden van autonomie en structuur en hoe dit samenhangt met leerlingmotivatie.

Talenten stimuleren

Hoe leraren talentvol gedrag zoals nieuwsgierigheid, redeneren en exploratie bij leerlingen kunnen stimuleren was onderwerp van de studie *Curious Minds in de klas*. Volgens Steenbeek (Hanzehogeschool Groningen) kunnen leraren dergelijk talentvol gedrag bij hun leerlingen ontwikkelen. In dit onderzoek zijn interventies ontwikkeld om leraren te trainen talentvol gedrag te stimuleren. Ook wilde men reeds gevonden effecten op talentvol gedrag bij wetenschap- en techniekonderwijs toetsen in andere domeinen, zoals kunst- en bewegingsonderwijs in primair en voortgezet onderwijs. Uit de resultaten bleek dat het interventie-effect klein was.

Leerlingen kwamen zelf aan het woord over het tegemoet komen aan hun talenten in het onderzoek *Motiverend leraarschap voor begaafde basisschoolleerlingen: percepties*

van begaafde leerlingen van Bakx (Fontys Hogeschool en Radboud Universiteit). Deze studie liet zien dat leerlingen vooral eigenschappen van leraren op het vlak van relatie en competentie belangrijk vinden als het gaat om het tegemoet komen aan hun talenten.

Naast deze twee studies over talentvol gedrag, was er een andere manier om talentvol gedrag te stimuleren, namelijk met behulp van hybride leeromgevingen voor studenten in het beroepsonderwijs. Het postersymposium hierover van Zitter (Hogeschool Utrecht) kreeg als titel mee: *De onderste steen boven: bouwstenen voor leeromgevingen op de grens van opleiding en werkpraktijk*. Praktijkvoorbeelden voedden de discussie waarin geconcludeerd werd dat leren op de werkplek ten goede komt aan specifieke en generieke beroepsvaardigheden, maar ook aan persoonlijke groei. Diepgaande basiskennis echter vraagt om een wat traditionelere, schoolse onderwijssetting. Traditionele en hybride leeromgevingen kunnen elkaar dus versterken, vonden de deelnemers.

Diversiteit

Niet alleen vanwege de verschillende talenten van leerlingen, maar ook vanwege culturele variëteit ontstaat diversiteit in het onderwijs. Een belangrijk actueel thema is het omgaan met die diversiteit. Dit vraagt om onderzoek naar de relatie tussen leerling en leraar. Vanuit verschillende invalshoeken, namelijk die van het voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en pabo, gingen de bijdragen binnen het symposium van Alhanachi (Erasmus Universiteit) in op competenties van leraren betreffende het omgaan met culturele diversiteit. Uit onderzoek binnen divers samengestelde klassen in het voortgezet onderwijs bleek dat leraren om kunnen gaan met culturele diversiteit door tolerantie voor verschillende culturen onder leerlingen te stimuleren. Dit kunnen leraren doen door interpersoonlijke relaties tussen leerlingen te versterken. Verder bleek uit onderzoek binnen professionele leergemeenschappen over culturele diversiteit, dat leraren het moeilijk vinden om kennis die zij hierin opdoen in praktijk te brengen en dat zij experimenteeruimte en praktische voorbeel-

den nodig hebben om te leren omgaan met culturele diversiteit.

4.2 Meso

Naast micro was er ook onderwijsonderzoek vanuit het mesoperspectief waarbij we aanwezig waren.

Onderzoeksintegratie

In het eerder genoemde symposium over de verbinding van onderzoek en onderwijs in het hoger onderwijs met vier studies uit de onderzoeksgroep van Griffioen (Hogeschool van Amsterdam) kwam naast het microperspectief van studenten ook het mesoperspectief naar voren en werd benadrukt dat de research-teaching nexus om een dergelijke integrale benadering vraagt. Door Kesselaar en collega's is empirisch onderzoek gedaan naar onderzoeksgelateerde doelen in hbo-bachelorcurricula. Uit de resultaten bleek dat verschillen in onderzoeksgelateerde doelen groter zijn tussen dan binnen faculteiten. Daas en collega's onderzochten de wervingspraktijken voor docenten in het hoger onderwijs en concludeerden dat er duidelijk verschillen zijn tussen hogescholen en universiteiten als het gaat om de werving en inzet van onderzoekscapaciteit. Uit een systematische literatuuranalyse van Groen en collega's, die eveneens deel uitmaakte van dit symposium bleek, dat de kennisbasis over de rol van onderzoek in het curriculum nog beperkt is. Discussiant Thienpont (Ghent Hogeschool) pleitte voor meer empirie in dit onderzoeksveld, en met name ook voor onderzoek naar effecten van onderzoeksintegratie.

Onderwijsinnovatie

Onderwijsinnovatie en het onderzoek daarnaar vraagt om een integrale benadering, zoals hiervoor aangehaald maar vervolgens ook om verduurzaming. Die verduurzaming kwam aan de orde in de druk bezochte alternatieve presentatie *Van acties naar interacties: meta-etnografie naar de rol van netwerken bij duurzame onderwijsvernieuwing* van Geijsel (Universiteit van Amsterdam en Radboud Universiteit) en Mioch (NSO-CNA Leiderschapsacademie). De onderzoekers verge-

leken 49 internationale studies en vulden deze aan met Nederlandse cases. Ze waren daarbij op zoek naar condities waaronder professionele netwerken bijdragen aan duurzaam vernieuwen. Aanleiding voor dit onderzoek was dat er veel professionele netwerken en leergemeenschappen actief zijn binnen het huidige onderwijs. Met relationele condities worden bijvoorbeeld bedoeld de duur van contacten maar ook de inhoud en kwaliteit van interacties. Met name de relationele condities in vernieuwende netwerken bleken duurzaam vernieuwen te bevorderen.

Nog een voorbeeld van onderwijsinnovatie in netwerkverband kwam aan bod in de paperpresentatie *Opbrengsten ten aanzien van 'toekomstgerichte doelen' op innovatieve en reguliere scholen* van Volman en collega's (Universiteit van Amsterdam). Voorbeelden van toekomstige doelen in dit onderzoek zijn persoonsvorming, zelfsturing, creativiteit en kritisch denken. Traditionele, innoverende en innovatieve scholen werden gedefinieerd als respectievelijk oplopend in mate van implementatie van innovatieve onderwijsconcepten. De resultaten lieten zien dat leerlingen van innovatieve scholen het meest aandacht ervaren voor de genoemde toekomstgerichte doelen. In dit onderzoek zien wij docent-onderzoekers fungeren als schakel tussen onderzoek en praktijk doordat zij participeren in het onderzoek en op hun school ambassadeur van vernieuwing zijn. Belangrijke bevinding van het onderzoek was hier dat vernieuwing doorzettingskracht vereist, ook- of juist- als er niet meteen successen worden geboekt: er is experimenteeruimte en tijd nodig.

Een van die genoemde toekomstgerichte doelen, namelijk creativiteit, was ook het thema van de keynote door Fannes (Katholieke Universiteit Leuven) met de titel *De domesticatie van de verbeelding*. De spreker betoogde dat uit angst voor teloorgang van creativiteit er toenemende aandacht is voor creativiteit in het onderwijs. Volgens Fannes is de vraag, wat 'creativiteit' daadwerkelijk inhoudt van belang. Vervolgens is het de vraag of creativiteit wel gedomesticeerd moet worden dan wel meer moet functioneren als een spontane energiebron. Volgens Fannes

moeten onderwijsgeevenden nadenken over hoe creativiteit een plaats krijgt in het curriculum, zodanig dat leerlingen er voor gemotiveerd zijn en hoe creatief werk beoordeeld wordt.

Het leren van en met andere partijen kwam al naar voren bij de eerder aangehaalde hybride leeromgevingen en zien we terug in de paperpresentatie van Oonk (Wageningen University) over de 'Boundary Crossing Rubric'. In samenwerking met onderzoekers, docenten en veldprofessionals is een rubric ontwikkeld waarin boundary crossing-vaardigheden zijn opgenomen. Boundary crossing-vaardigheden zijn operationalisaties van de leermechanismen uit de boundary crossing-theorie. Boundary crossing-leermechanismen zijn erop gericht om te kunnen gaan met grenzen tussen bijvoorbeeld disciplines, maar ook tussen culturen of belangen en dienen ertoe deze grenzen te kunnen overbruggen en benutten binnen leerprocessen. De 'Boundary Crossing Rubric' biedt een overzicht waarin de genoemde leermechanismen zijn vertaald naar concrete studentgedragingen, bijvoorbeeld het openstaan voor anderen kennis. De rubric bleek een nuttig instrument om grip te krijgen op het inrichten van de leeromgeving en studenten te kunnen begeleiden en beoordelen bij het leren van en met andere partijen.

Een voorbeeld van onderzoek wat betreft curriculumontwikkeling is het onderzoek naar integratie van cognitieve, persoonlijke en sociale doelen tot een samenhangend vmbo-curriculum van Bulterman-Bos. De resultaten in deze posterpresentatie toonden een integrerende werkvorm voor taalonderwijs die generaliseerbaar lijkt binnen -en wellicht ook wel buiten- de context van het vmbo naar andere vakken.

4.3 Macro

Tot slot gaan we in op onderzoek vanuit het macroperspectief, startend met de bespreking van twee van de keynotes. Juang (Universiteit van Potsdam) sprak over de belangrijke rol die scholen hebben als eerste plek waar leerlingen met een migratie- of vluchtelingenachtergrond nieuwe contacten leggen. Juang verwierp het deficiet-denken; we moe-

ten kijken naar de mogelijkheden en kansen die mensen met migratieachtergronden met zich meebrengen en het onderzoek hierop richten.

Rinnooy Kan (Universiteit van Amsterdam) riep onderwijskundigen op tot zelfbewuster participatie in het publieke debat om te komen tot onderwijsbeleid dat veel meer dan nu geïnformeerd is door onderwijsonderzoek. Rinnooy Kan stelde dat het onderwijsveld teveel tevreden is en er te weinig onderwijsvernieuwing is. Deze uitspraak riep discussie op in de zaal. Volgens Rinnooy Kan vragen uitdagingen zoals kansengelijkheid, digitalisering en de informatiemaatschappij om beleid dat geïnformeerd is door onderzoek.

Over de knelpunten in het Nederlandse selectiesysteem waarbij leerlingen internationaal gezien vroeg uitstromen naar een brede diversiteit aan niveaus van voortgezet onderwijs ging het keynotedebat *De toekomst van selectie na het basisonderwijs*. Braaksma (Onderwijsraad), Ouwens (Ministerie van OCW), Van Deutekom (VO-Raad), Van de Werfhorst, (Universiteit van Amsterdam) en De Wolf (Inspectie van het Onderwijs) zetten allen kort hun standpunten, overwegend tegen vroege selectie, uiteen. Vroege selectie gaat gepaard met segregatie en kansengelijkheid. Zo blijken bij gelijke cognitieve capaciteiten leerlingen met hoger opgeleide ouders terecht te komen in hogere typen voortgezet onderwijs. Oplossingen zouden moeten liggen in het uitstellen van het selectiemoment, bijvoorbeeld door brede brugklassen of het in opkomst rakende '10-14 Onderwijs' waarin via een doorlopende leerlijn een geleidelijkere overgang van primair naar voortgezet onderwijs wordt nagestreefd. De Onderwijsraad beargumenteerde dat er een spanningsveld is, namelijk tussen kansengelijkheid door uitstel van selectie enerzijds en anderzijds de behoefte aan een passend niveau voor leerlingen. De weegschaal slaat door in de richting van het gemeenschappelijk belang van kansengelijkheid volgens de Onderwijsraad. De VO-raad tekent daarbij aan dat er andere oplossingen zijn dan uitgestelde selectie, zoals het instellen van een tweede selectiemoment met herstelkan-

sen. Vanuit de zaal klonk het bezwaar dat de Inspectie door haar beoordelingskaders medeverantwoordelijk is voor de hoge mate van selectie in het Nederlands voortgezet onderwijs. Het leidde niet tot een debat, daarvoor was men het misschien te veel met elkaar eens over de negatieve implicaties van vroege selectie. Vanuit de Universiteit van Amsterdam en de Onderwijsraad klonk de roep om meer overheidssturing, maar er lijkt op macroniveau huiver te zijn voor het doorvoeren van grote sturingswijzigingen. Denkend aan de woorden van Rinnooy Kan lijkt dit een goed voorbeeld van een thema waarop het maatschappelijk debat met inbreng vanuit onderzoek en praktijk luid en duidelijk gevoerd moet worden om te komen tot goed doordacht en geïnformeerd beleid.

5 Conclusie

Op basis van door ons bijgewoonde presentaties kunnen we concluderen dat er bij deze ORD heel veel micro-, minder meso- en heel weinig macroonderzoek is gepresenteerd. Opvallend is dat, terwijl Volman naast het micro-, meso- en macroperspectief de perspectieven van het breinleren en big data positioneerde, er binnen de door ons bezochte bijdragen geen brein- of big dataonderzoek aan bod is geweest. Als brein en big data perspectieven op onderzoek bij congressen als de ORD minder (of niet) aanwezig zijn, bemoeilijkt dit de vertaalslag door onderwijskundigen van inzichten uit brein- en big dataonderzoek naar de complexe onderwijspraktijk, waartoe Volman opriep.

De door Volman bepleite verbinding tussen micro-, meso- en macroperspectieven, in ieder geval tussen micro- en mesoperspectief, was soms zichtbaar in bijdragen zoals die van Boogaard, Snoek en collega's over niet-lesgevende rollen en van Los over PGO bij Stenden. Verder was in de bijdrage van Geijssel en Mioch over netwerken bij duurzame onderwijsvernieuwing eenzelfde verbinding zichtbaar. Tegelijk bleef deze verbinding tussen micro- en mesoperspectief nog steeds impliciet aanwezig in al deze bijdragen. In de keynotes naast die van Volman waren de drie

verschillende perspectieven aanwezig. Bransen ging in op het microperspectief van de onderzoeker. Fannes op het mesoperspectief van creativiteit als kennisdomein. De keynotes van Rinnooy Kan en Juang betroffen beide het macroperspectief. Hoewel alle drie deze perspectieven aanwezig waren in de totale verzameling keynotes, werd de verbinding tussen de niveaus niet gelegd binnen elke keynote. Dit was meer het geval in de keynote van Kandiko Howson, georganiseerd door de divisie Hoger Onderwijs. Maar ook hier bleef de verbinding meer impliciet.

Weliswaar hebben wij als auteurs ons slechts kunnen baseren op de door ons bezochte bijdragen, waarbij we geen volledig beeld hebben van alle bijdragen aan de ORD 2018. Toch menen we te kunnen constateren dat onderwijsonderzoek vanuit verbonden micro-, meso- en macroperspectief nog schaars is. Er ligt dus een mooie taak voor de congresorganisatie van de volgende ORD in Heerlen, maar ook voor onderwijsonderzoekers, keynotesprekers en ontwikkelaars van methoden van onderzoek. Laten we in onderwijsonderzoek samen proberen meer recht te doen aan de complexiteit en contextgebondenheid van onderwijs door actief te streven naar onderwijsonderzoek vanuit meer verbonden perspectieven.

Auteurs

M.J.H. Wellner, J. Nak, A. Groen Strategisch programma Onderzoek in Onderwijs, Hogeschool van Amsterdam, **D.M.E. Griffioen**, Strategisch programma Onderzoek in Onderwijs ; Lectoraat Hoger Onderwijs, Onderzoek en Innovatie, Hogeschool van Amsterdam, **C.P. Kesselaar** Strategisch programma Onderzoek in Onderwijs, Hogeschool van Amsterdam; Faculteit Gezondheid, opleiding Fysiotherapie, Hogeschool van Amsterdam, **M.M.E. van Meegen, S.R. Daas** Lectoraat Hoger Onderwijs, Onderzoek en Innovatie, Hogeschool van Amsterdam, **M. Kok** Onderwijs en Onderzoek bij Faculteit Maatschappij en Recht, Hogeschool van Amsterdam, **L.C.J. van Berlo** Institutional Research, Hogeschool van Amsterdam

Correspondentieadres: M.J.H. Wellner, assistent
programmaleider Onderzoek in Onderwijs,
Wibautstraat 3b 1091 GH Amsterdam, email:
m.j.h.wellner@hva.nl; telefoonnummer:
+31621155149